
TRABZON'UN İLK KURULUŞU, YERLİ HALKI VE ADI

Hüseyin ALBAYRAK

A- GİRİŞ

Tarihi yanlış bilinen illerimizden biri olan Trabzon, coğrafi konumu bakımından her dönemde önemini korumuş ve ilgi odağı olmuştur. **Türk'ün** ve **İslam'ın** zaferlerini bir türlü kabullenemeyen haçlı zihniyet, hristiyan hakimiyetinin doğuya uzantısı durumunda olan Bizans'ın başkenti olan İstanbul'un Fatih Sultan Mehmed'in komuta ettiği Türk ordusu tarafından fethinin burukluğunu daima hissetmiş, bu büyük fethi ve İstanbul ile bağlantılı diğer fetihleri de çoğu kere tahrip etmiş, gerçeği yansıtmak yerine, yanlış bilgiler üretmek bir bakıma duyulan iç acılar dindirilmek istenilmiştir.

Batının bu taraflı tutumu altında yatan gerçek sebebi anlayamayan bazı yazar ve araştırmacılarımız da hala günümüzde bile bu yanlış ve kasıtlı iddiayı tekrarlamakla bilerek veya bilmeyerek bu kötü niyetlere alet olmaktadır.¹

Trabzon tarihinde, M.Ö. 298-63 yılları arasında kurulup ortadan kalkan Pontos Devleti'nin yıkılmasından sonra aynı adlı hiçbir devlet kurulmamışken bu Türk Devletinin Rumlara maledilmesi ve 1204'de kurulup 1461'de Fatih Sultan Mehmed tarafından ortadan kaldırılan "**Trabzon Rum Devleti**"nin yine bazı kaynaklarda, 1522 yıl öncesine gidilerek "Pontos Rum Devleti" şeklinde ifade edilmesi ve yazılması da büyük bir yanlışlık, ayıp ve tarihi saptırmadır.

Konu üzerinde hassasiyetle duran ve bu türlü davranışlar içinde olanlara bir cevap ve bilgilendirme milli gayreti içinde olan Merhum Mahmut Goloğlu'nun "**Anadolu'nun Milli Devleti Pontos**"

isimli eseri, eğitimcilerimiz, yazarlarımız, münevverlerimiz, tarihçilerimiz ve özellikle de öğretmenlerimiz tarafından çok iyi okunmalı, her Trabzonlu tarihine yapılan bu saldırılara karşı cevap verebilmek için de bilgili olmalıdır.

Bir hizmet olması ve bir fikir vermesi bakımından söz konusu kitabın giriş bölümünü alıntı yaparak aynen aktarmakta yarar gördüm:

"Doğu Karadeniz Bölgesinin ve halklarının eski geçmişleri, bilinerek ya da bilinmeyerek büyük bir bilgisizlik ve karanlık içinde bırakılmıştır."

XIX. yüzyıla kadar süren, soy konusundaki görüşe göre insanlar kan bağına dayanan üç temel soy grubuna ayrılmakta idiler. Bu üç soy grubu, Hazreti Nuh'un üç oğlu (Ham), (Sam) ve (Yafes)'e göre birbirlerinden ayrılıyorlardı. Ham; Sudanlıların atası, Sam; Arap ile Fars ve Rum'un atası, Yafes de Türklerin atasıdır. Bütün Türkler, Anadolu'lular ve Doğu Karadeniz Bölgesine yerleşip devlet kurmaya çalışan ilk insanlar da Yafes'in soyundandırlar.

XIX. yüzyılda başlayan fiziki benzeyişler temeline dayanan görüşe göre; İnsanlar (Siyah), (Sarı) ve (Beyaz) olarak üç soy grubuna ayrılmakta, Avrupa ile Akdeniz Bölgesi ve Batı Asya'da yaşayan ve genel olarak (Kafkasyalı) denilen beyaz soy insanları da ayrıca vücut yapı ölçülerine göre üçe bölünmekte idiler. Bunlardan; uzun boylu, beyaz tenli, doliko kafalı (Homo Nordicus) soyu kuzey Avrupa'da; kısa boylu, esmer tenli, dolikakafalı (Homo Meridionalis) soyu Akdeniz Bölgesinde; dağlı orta boylu, buğday rengi tenli, biraço kafalı (Homo Alpinus) soyu Anadolu'ya oturuyorlardı.

Bu görüşe göre, bütün Türkler, Anadolu'lular ve bu arada Doğu Karadenizliler, Kafkasyalı denen beyaz soydan ve bu soyun Alp kolundandır. Bu sebeptendir ki; Selçuklular, Moğollar ve Osmanlılar Anadolu'ya geldiklerinde, burada aynı soydan insanları bulmuşlardır. Belki de; Anadolu'da rastladıkları bu insanlar da, kendileri gibi daha önceleri aynı yerlerden ve aynı yollardan buraya gelmişlerdir.

Nitekim; bilginlerce artık kesin olarak bilinmektedir ki; milattan binlerce yıl önceleri Orta Asya'dan batıya doğru büyük göçler olmuştur ve bu göçlerin başlıca iki yolu vardır. (Kuzey Yolu) ile gelenler Ural dağları ile Hazar denizi arasından ve Karadeniz'in kuzeyindeki (Kavimler Kapısı)'ndan geçerek Karadeniz'in kuzey alanlarına, Tuna bölgesine, Trakya'ya yerleştiler. Sonraları; İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçip Anadolu'ya girdiler.

(Güney Yolu)ndan gelenler Himalaya'nın kuzey ve güney etekleri boyunca batıya ilerleyerek Mezopotamya'ya, Anadolu'ya geldiler, buralardan da Adalar'a geçtiler. Bazıları da Suriye ve Filistin üzerinden Mısır'a indiler.

Göçlerde bu iki yol esas olmakla beraber; Kuzey yolundan geldiği halde güneye inenler, Güney yolundan geldiği halde kuzeye çıkanlar da vardır. Bu göçler sonunda; Orta Asya'dan gelenlerin bir kısmı Anadolu'ya, bir kısmı Mezopotamya'ya bir kısmı İkan Yaylası'na bir kısmı Kafkasya'ya, bir kısmı da şimdiki Rusya'nın güneyine gelip yerleşmişlerdir.

Sonraları bu bölgeler arasında da göçler olmuş, ilk gelişlerinde herhangi bir bölgeye yerleşmiş olan uluslara, kâh özelliklerini saklamış, kâh değişmiş olarak başka bölgelerde rastlanmıştır. Genel olarak; değişik bölgelere göçmüş olan ulusların hemen hepsi sonradan Anadolu'ya geçmiş ve sonunda, uygarlıkların beşiği olan Anadolu,

dünyaya eşsiz bir (Anadolu Uygarlığı) çıkarmıştır. Bu uygarlık, yüz yıllar, hatta bin yıllar boyunca bir araya gelmiş, birbirleriyle kaynaşmış, tek bir varlık durumuna girmiş olan (Anadolu Soyu)'nun, (Anadolular)'ındır.

Durum bu olunca; her yanı bu göçlerin getirdiği insanlarla dolup taşan Anadolu'nun kuzey-doğu bölgesini bu genel durumun dışında bırakmak, bu bölgeye kimsenin uğramadığını düşünmek, bu bölgeyi Anadolu Uygarlığı alanının dışında tasarlamak doğanın gerçeğine uymaz. Milattan yüzyıllarca öncesinde de tabiat zenginliği bakımından bir yeryüzü cennetine benzediği bilginlerce tespit edilmiş bulunan Doğu Karadeniz Bölgesi'nin, yerleşmek için yurt arayanların gözünden kaçtığını sanmak ise yanlış olur. Kaldı ki; Anadolu'nun paleolitik oturma yerleri; güneydoğuda Cerablus'dan, güney-batıda Eskişehir ve Toroslar'dan Karadeniz'e kadar yayılırdı. Bu sebeplerle Doğu Karadeniz Bölgesi'nin geçmiş günlerini aydınlatılabilmek için bölgenin öteki bölgelerle olan ilişkilerini, bölgeye kimlerin geldiğini, orada kimlerin bulunduğunu, ne kadar kaldığını kimlerle karıştığını, nereye gittiğini ve yerini kimlere bıraktığını araştırıp bulmak gerekir.

Fakat, hiçbir ilişkileri, bağları ve hakları olmadığı halde buralara sahip olmak isteyenler, bölgenin tarihini, hemen daima Miladın 13. yüzyılında İstanbul'dan kaçan bir Bizans Prensi'nin, dayanıklı Trabzon Kalesi'ne sığınıp güvenerek kurduğu Trabzon Devleti ile başlatmışlar, bu çok yakın geçmişten bir adım eskiye gitmemişler, geçmişi hiç önemsememişlerdir. Mesela, Alman Tarihçi Jakop Phillip Fallmerayer'in "Trabzon İmparatorluğu Tarihi" adlı eseri, 19. yüzyılın başlarında batılı kralların ve saraylarının yardımı ile canlandırılmak istenen "Elen Dostluk Akımı" nedeniyle Danimarka'nın Kopenhag Üniversitesi'nde açılan bir yarışma sonucu yazılmıştır. Atina Üniversite-

si'nde öğretim üyeliği yapmış olan İngiliz Tarihçi William Miller ise son (Yunan İmparatorluğu: Trabzon) adlı eserinin daha ilk satırlarında Türklerle düşmanlık ve Yunanlılara dostluk duyguları beslediğini açıkça söylemektedir. Her iki yazar da o kadar iddialı ve tek yönlüdürler ki; Bizans'la ilgilenmeyen, Bizans'ın birleşme ve ortak çalışma isteklerini kabullenmeyen, Bizanslı prensesleri istemeyerek yerli kızlarla evlenen, Anadolu olduklarını ileri sürerek Bizans tahtını reddeden Trabzon krallıklarına, milliyetlerini yitirdikleri gerekçesine dayanarak, hakaret ve küfrederek.

Ve buralara sahip olmak isteyenler; M.Ö. 298 yılında kurulup yine M.Ö. 63 yılında ortadan kalkan Ay-Yıldız'lı bayrağı ile "**Anadolu'nun Milli Devleti Pontos Krallığı**" ile M.S. 1204 yılında kurulup 1461 yılında ortadan kalkan "Trabzon Devleti"ni birbirine karıştırıp, ortaya, tarihte hiçbir zaman mevcut olmamış bir "**Rum Pontos Devlet**" çıkarmak istemişler, sonra bu temele dayanarak, tarihte hiç mevcut olmayan bu devleti yeniden yaratmak istercesine, Anadolu'nun Karadeniz kıyılarında, bir Rum Pontos Devleti kurmaya çalışmışlardır. Oysaki bunların birbirleriyle hiçbir ilişkileri ve ilgileri yoktur. M.Ö. ki yıllarda ortadan kalkan Pontos Devleti'nin merkezi önce Amasya, sonra Sinop, geçici bir süre için Bergama idi. Pontos Devleti'nin ortadan kalkışından on üç yüz yıl sonra Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kurulan devletin merkezi Trabzon'du. Yirminci yüzyıl başlarında ve özellikle Milli Mücadele yıllarında kurulması hayal edilen ve kurulmaya çalışılan (Rum Pontos Devleti) için tasarlanan merkez ise Samsun idi.

Bu gerçekler ve Yunanlıların yabancı kelimeleeri beceriklice değiştirip Yunanca isimler haline getirdikleri göz önüne alınırsa, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin çok eski geçmişini aydınlığa kavuşturmanın ne kadar zor bir iş olduğu kolayca anlaşılır.

Ne var ki; bütün bu zorluklara rağmen, M.Ö. ki yıllarda kurulup ortadan kalkan Pontos Devleti'nin Yunanlılıkla hiçbir ilgisi olmadığı, Pontos Krallarının Ayyıldız'lı bir armaya sahip oldukları, Pontoslu denen insanların Anadolu'nun yerli halkları oldukları, ücretli Yunan askerlerine güvenilmeyerek yerli halklardan kurulmuş Anadolu'nun ilk milli ordusunun Pontos ordusu olduğu ve bütün Pontos Krallarının Anadolu'nun bağımsızlığı için savaşlar yaptığı kesinlikle bilinmektedir.

Ne yazık ki; bilgisizlik yüzünden, yabancıların kurnazca hazırladıkları tuzağa düşenler olmuş ve bu bölgede bugünkü dilimize uygun düşmez gibi görünen ne kadar kelime varsa hepsine birden "Rumca", bu dili konuşan ya da Hıristiyan olan ne kadar insan varsa hepsine birden "Rum" denilmiş, sonra da Rum kelimesi "Yunan" kelimesinin karşılığı, Rumca da "Yunanca"nın karşılığı olarak kullanılmıştır. Böylece; sade dil ya da din ayrılıklarından dolayı Rum denilen soydaş ve yurttaşlarımızı, Yunanlıların kendi soylarından saymaları gibi üzücü bir durum meydana gelmiştir.

Oysa ki, "Rum" deyiminin, Yunanlılıkla hiçbir ilgisi yoktur ve tarihin hiçbir çağında Doğu Karadeniz Bölgesine bir Yunan göçü olmamıştır. Ancak; dünyanın o gün için bilinen her yanına giderek sömürülecek yer arayan tüccar Yunanlılardan bazıları da Doğu Karadeniz kıyılarına gelmiş ve buradaki güçlü ve dayanıklı kalelere sığınarak uzun yıllar bölgenin zenginliklerini sömürmüşlerdir.

İnkâr edilemez ki; gerek Yunanlı sömürgeciler, gerekse Romalı ve Bizanslı istilacılar ve Pontos saraylarında bulunan batılı bilim adamları ile Avrupa'nın kültür ve uygarlığı Anadolu'ya ve bu arada Doğu Karadeniz Bölgesi'ne gelmiştir. Fakat, bu olay tek yönlü kalmamış, buralardan da Avrupa'ya yerli Anadolu sanat ve uygarlığı gir-

miştir. Çünkü, Anadolu ve özellikle Doğu Karadeniz Bölgesi, tarihin çok eski dönemlerinden gelme ve kendine özgü, ileri bir uygarlık bölgesi idi. Mesela; Yunanlıların ve bütün Avrupalıların demiri olmasa bile, çeliği Doğu Karadeniz Bölgesi'nde görüp tanıdıkları, bir gerçektir. Hayvancılık, arıcılık, balıkçılık milattan yüzyıllarca önce bu bölgede ileri birer sanat kolu durumunda idiler. Doğu Karadeniz Bölgesi'nin insanları, o zamanlar, etleri tuzlayıp saklamasını, balıktan yağ çıkarmasını, içine: su katılınca hoş bir tat ve koku kazanan içki yapmasını, bir tür bal ile düşman askerlerini öldürmesini biliyorlardı. Tıpta kullanılan türlü bitkilerin ve birçok meyvelerin anayurdu bu bölge idi. Romalılar kirazı ve ağaçlarda aşu usulünü buradan alıp İtalya'ya götürdüler ve bütün Avrupa'ya yayıp tanıttılar. Fındık Arabistan'a ve Yunanistan'a buradan gitti. Ksenefon en güzel üzümlere bu bölgede rastladı.

Önce sömürgeci Yunanlılarla, daha sonra Hıristiyanlıkla bu bölgeye gelen Yunanca, kısa sürede, yerli dillerle karıştı, onların egemenliği altına girdi, bütün özelliğini yitirdi ve Yunan dili olmaksızın çıkarak "Trabzon Dili" adını aldı.

Bütün bu sebeplerle, Yunan kültürünün doğulaşması, Doğu'nun Yunanlaşması'ndan çok daha büyük olmuştur. Çünkü Anadolu uygarlığı, Yunan uygarlığından daha önde idi. Anadolu'da bulunan eski mimarlık eserleri ile heykeller ve binalar, boy ve çapları bakımından Yunanistan'dakilere daha büyüktür.

İşte bu değerli özelliklerden ötürüdür ki; Doğu Karadeniz Bölgesi, Orta Asya'dan göçen beyliklerin, dünyanın ilk denizcileri Finikeliler'in, Anadolu ile ticaretlerine büyük önem veren Asurlular'ın, Kırım'da tutunamayarak yerleşecek yer arayan Kimiriler'in, onlarla birlikte gelen tarihin ünlü savaşçı kadınlar topluluğu Amazonlar'ın, Kimiriler'in peşinden Kafkaslar'ı aşip Anadolu'ya giren

İskitler'in, İskit Devleti'ni ortadan kaldıran Medler'in, Anadolu'yu Medler'in elinden alıp istila eden İranlılar'ın, Batı dünyası ile ticaret ilişkilerini Anadolu'da düzenleyen Arapların, kendi memleketlerinde geçinemeyerek sömürülecek yer arayan Yunanlılar'ın, çok zaman dünya ticaretini ellerinde tutan Cenevizliler ile Venedikliler'in, doğudan batıya bir sel gibi akan Moğollar'ın, Timurkent ordularının, Türkmen boylarının, Selçuklular'ın gelip kondukları, konup göçtükleri ve daima kendilerinden bir şeyler bıraktıkları bir bölge idi.

Doğudan gelecek tehlikeyi önlemek isteyen Romalılar, doğuyu ele geçirmek isteyen Bizanslılar bu bölgeye önem vermişlerdir. Anadolu'ya gelen ilk İslam orduları ve Anadolu'nun ilk Müslüman Türkleri akınlarında bu bölgeyi hedef tuttular. Selçukluları Anadolu'ya dolduran dört yoldan ikisi bu bölgeden geçti. Müslüman Türkler bu yollarla Anadolu'ya girip yayıldılar.

Fakat, bütün bu bilgiler o kadar karanlıkta bırakıldı, o kadar düzensiz bir halde gözler önüne konuldu ki; buraları elde etmek isteyenler ve özellikle Ermenilerle Yunanlılar bu durumdan kolaylıkla yararlanma yolunu tuttular. Büyük Ermenistan heveslileri bu bölgeyi haritaları içine aldılar. Yunanlılar ise; burada (Rum Pontos Devleti) adı altında kendilerine bağlanacak bir devlet kurma hevesine kapıldılar.²

Görüldüğü üzere okur yazarımızın ve münevverimizin bir kısmı büyük bir yanılgı içinde bulunduğu için, Trabzon'un ilk yerli halkı ve şehri ilk kuranların kimler olduğu konularında da yanılgıda ve bilgilerini Yunan kaynaklarına yönelterek tezatlarla düşmektedirler. Okuduğumuz bazı yazılar ve şahidi olduğumuz konuşmalar karşısında, bu konunun açık ve net olarak bir kere daha ortaya konulmasının³ gerekliliği görülerek böyle bir yazının hazırlanmasına milli bir ihtiyaç duyulmuştur.⁴

B- TRABZON'UN KURULUŞU

Kesin olarak Trabzon şehrinin ne zaman kurulduğuna dair yeterince bilgimiz yoktur. En son yapılan araştırmalara göre Trabzon'un tarihi M.Ö. 2000 ile 5000'li yıllara kadar inmektedir. Şehabeddin Tekindağ makalesinde;

"Kimdinar (Bahçecik) mevkiinde bulunan kalıntılara göre bölgeye ilk defa Kafkasya'dan Mosklar, Tibarenler, Marlar gelerek ziraat ve balıkçılıkla meşgul olmuşlardır. Fakat bunların şehir kurdukları hakkında elimizde kafi derecede delil yoktur." demektedir.⁵

"Karadeniz kıyılarındaki şehirler üzerinde yapılan incelemeler, Asur hükümdarlarının egemenlik güçlerinin buralara kadar genişlediği ve Karadeniz kıyılarındaki şehirlerin Asurlularca kurulduğu, bu denizlerde Rum gemileri görülmezden önce Asurlular'ın Finikelilerle ticaret ilişkilerinde buldukları sonucuna varıldı.⁶

Yunanlılar'dan çok daha önce Karadeniz'i bilen Finikeliler, gemileriyle gelerek Anadolu'dan buğday, maden, mermer, boynuzlu hayvan, at, balık ve Karadeniz'in güney doğusundaki Kolkhida'dan kırmızı boya, kurşun, kehribar, balık, bölgesel sanat eşyaları ve Paflagonya (Batı Karadeniz) kıyılarından da özellikle esir satın alıyorlardı.

Asurlular'ın bölgedeki yerleşimleri o kadar esaslı olmuştur ki, bu bölgedeki şehirler üzerinde yapılan incelemeler, bunların çoğunun Asurlularca kurulduğunu göstermiş ve Karadeniz kıyıları çoğu kere Asurya'dan bir parça gibi sayılmıştır. Milattan önceki 8. yüzyıla kadar süregelen bu durum, bu yüzyılda Asur Devleti'nin gücünü yitirmeye başlamasıyla değişti. Doğu Karadeniz Bölgesi'ndeki Asurlu egemenliği hızla zayıfladı, kısa sürede etkisi duyulmaz oldu. Üzerlerinden devlet baskısı kalkan yerli halk ve beylikler de bağımsız hayatlarına döndüler. İşte bu sıralardadır ki Yunanlı sömürgeciler, ilk olarak Karadeniz'e çıkıyordu.⁷

Bu durumda Trabzon ve yöresi, Miletli sömürgecilerden çok önce kurulmuş ve iskan edilmiştir. Eskiden şehirleri simgeleyen ve savunmaya yönelik maksatlar için yapılan kalelerin bir benzeri olan Trabzon Kalesi de Türkler tarafından inşa edilmiştir. Trabzon'un Sinop kolonisi olarak tarih sahnesine çıktığını gösteren kaynakların ise ağırbaşlı ve tarafsız bir inceleme ürünü olmadığı da bir gerçektir. Trabzon'u bir Grek kolonisi olarak gösterme gayreti, Yuvannidis'in Rumca Trabzon Tarihi'ne dayanmaktadır. Bu kasıtlı eserde, M.Ö. VIII. asırda İyonya şehirlerinden biri olan Miletli gemici halkının Çanakale ve İstanbul Boğazları'ndan geçerek Sinop'u aldıkları ve M.Ö. 756'da Trabzon çevresine gelerek şehir kurdukları iddia ediliyor.

Yukarıda sözü edilen kaynaktan tarih bakımından uyuşmazlık vardır. Çünkü Miletli sömürgeciler Trabzon'a geldiklerinde bir şehir ve onun yerli halkını görmüşlerdir. Durum bu iken, şehrin M.Ö. 756'da kurulmuş olduğu düşünülemez. Ksenophon'un Anabasis adını verdiği ve Onbinlerin dönüşünü konu alan eserinde, Trabzon'daki yerli halkın özellikleri bakımından Turani kavme ait olduklarını belirtmektedir. Nitekim Trabzon'a gelen ve Ön Asya'ya değişik açılardan bakan Fransız gezgini Ceharles Texier eserinde:

"Trabzon eski Yunanistan'ın en eski beldesi olan Mora'daki Argos şehrinden daha eskidir. En aşağı Milattan 2000 yıl önce kurulmuştur." diyor ve yerli halk için de:

"Karadeniz havalisinin bir kısmı Milattan birkaç asır önce, Orta Asya'nın her tarafından gelmiş olan çeşitli kavimlerce işgal edilmiş bulunuyordu." görüşünü ileri sürüyor.

Şemseddin Günaltay ve Zeki Velidi Togan da aynı görüşü savunmaktadırlar. Bu duruma göre, M.Ö. 756, Trabzon şehrinin kuruluş yılı değil, Miletlilerin Trabzon çevrelerine gelişleridir.

Trabzon'un kurucuları olarak, Miletli sömürgeci-leri gösterme gayreti, gerçekte Megalo İdea, Pan Helenizm, Bizans ve haçlı iddialarına dayanmaktadır. Yabancı kaynaklar, başta da belirtildiği gibi, genellikle Türk düşmanlığı görüşünden hareketle bu yanlışlıklardan kendilerini kurtaramamışlardır.⁸

C- TRABZON'UN İLK YERLİ HALKI

Heredotes'e göre, Trabzon yöresinde İskitler oturmaktadır.⁹ Saka boyu olan Aksakalılar¹⁰ Güney Kafkasya'dan Harşit Suyu'na kadar uzanan kıyı şeridinde bölgesel beylikler kurmuşlardır.¹¹ Böylece Anadolu, Türkler'in ikinci yurdu olmuş, çeşitli sebeplerle Orta Asya'dan göç eden Türk Boyları, yani Turani kavimler, Kafkaslar'ı ve İran yaylalarını aşarak Doğu Karadeniz yöresine yerleşmişlerdir. Buralarda ilk devletleri (siteleri) kurup, anayurttaki bir arada siyasi yaşayışlarının, bu ikinci yurtlarında da sürdürmüşlerdir.¹²

İlk ve ortaçağların meşhur tarih ve coğrafyacılarının Trabzon'dan söz etmeleri bu şehrin kültür-uygarlık ve siyasi egemenlik yönlerinden önemini vurguladığı gibi, hinterlandı, tarihi transit yolunun dünyaya açılan liman şehri olarak ekonomik, ticari ve askeri stratejik yönlerden de önemini ortaya koymaktadır.

Trabzon'un ilk kurucu halkını Orta Asya Türklerine bağlayan daha birçok tarihçi vardır.

Friedrich Hrozny: "Orta Asya'dan gelen boy- lar Kafkasya ve kıyı kesiminde uygarlık öğretmek buralara yerleşmişlerdir" der. Alman tarihçi Fallmerayer bile, bütün kasıtlı gayretlerine rağmen; "*Trabzon'un kurucuları Kafkasya'dan gelen Türk soyuna bağlı Türklerdir*" diyerek asıl yerli halkın sömürgeci (koloniler) kurmuşlardır, ancak söz konusu sömürgeci hiçbir dönemde bu bölgenin ilk yerli halkını oluşturmada etkili olamamışlardır.¹³

Diyarbakırlı **Sâid Paşa** "Miratü'l-İbâr", **Hüse-yin Hüsameddin Efendi** "Amasya Tarihi", Trabzon'lu Mehmed Aşıkî "Menâzirü'l-Avalîm" adlı eserlerinde hep Trabzon ve havalisinin Orta Asya köklü Tarânî kavimlerle iskan edildiğini yazar. **Şemseddin Sami** "Kamusu'l-Alâm" adlı eserinde ise şöyle demektedir. "Trabzon şehri pek eski olup, Truva Muharebe-i Meşhuresi zamanında dahi mevcut bulunmuş olduğu mezmumdur."

Bir başka kaynakta da: "*Arkadia'da bir başkent (megal-polis) kurulduktan sonra, öbür şehirdeki halkın bir bölümü bu yeni başkente yerleştirilmiş, bir bölümü de Trabzon'a gönderilmişti. Ancak, Trabzon'un ilk yerli halkı şehirden göç etmemiştir.*"¹⁴ denilmekte, **Ceharles Texier** de :

"*O sırada buraya (Trabzon'a) göçmenler geldi. Fakat Trabzonlular yerlerinde kaldılar*" demektedir.¹⁵ İşte bütün bu yerli ve yabancı kaynaklarda da görüldüğü gibi, Trabzon'da ilk oturanlar ve şehri **ilk kuranlar, Orta Asyalı Türkler'dir.** Başka ırklardan gelen azınlıklar sonradan, Türk ırkının sonsuz müsamaha ve hoşgörülüğünden faydalanarak, daha sonra da askeri kuvvetlerin baskısı ile ancak kıyı şeridinde ve kale içinde tutunabilmişlerdir. İç kesimlerde ise, ilk yerli halk olan ve Orta Asya'dan gelen Turani ırka mensup Türkler yaşamaktaydı.

D- TRABZON'UN İSMİ

Trabzon isminin kökü üzerinde değişik görüşler vardır. Kimi kaynaklar Trabzon'a ilk gelip yerleşenlerin toprağı işlerken masa ve dörtgen (trapez) şeklinde taşlar gördüklerinden bu şehre Trapezüs demişlerdir. İngiliz tarihçilerinden W. Miller'in "Trabzon Tarihi" isimli eserindeki görüşüne göre, Trabzon'a gelen sömürgeci, şehri masa biçiminde taraça üzerinde gördüklerinden buraya "masa memleketi" anlamında "**Tableland**" demiş-

ler. Bir başka görüşte de şehri kuşatan surlar dörtgen (trapez) biçiminde olduğundan şehre "**Trapezüs**" denilmiş, bu da zamanla söylene söylene Trabzon şekline dönüşmüştür.

Bir söylentiye göre de M.Ö. VIII. yüzyılın ortalarında Miletoslu gemiciler denizin; dalgalı, sisli olmasından "konuk sevmez" anlamına gelen "aksenios" dedikleri Karadeniz'e açılarak Sinop başta olmak üzere İnebolu, Samsun ve Trabzon'da ticaret kolonileri kurmuşlardı. Sonra, Peloponnes Yarımadası'nın iç kesimlerinde yer alan Arkadia'daki Trapozos'tan getirilen göçmenler yöreye yerleştirilmişti. Bundan ötürü de şehre Trapezos denmiş ve bu kelime de zaman içinde Trabzon'a dönüşmüştür.¹⁶

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Trabzon adı ile ilgili olarak "Turâb-ı Zen / Kadın Sesi" ve Tarâb-ı Efzun / Büyülü Toprak" sözleri ile, Şakir Şevket'in Trabzon Tarihi'nde yer alan "Hurşid Abad / Güneş Şehri" ve Tuğra Bozan" sözleri yakıştırma olduğundan ciddiye alınamaz.

Trabzon ismi ile ilgili olarak Saffet Arın Engin'in Eti Tarihi'nde, **W.M. Ramsey**'in Anadolu'nun Tarihi ve Coğrafyası'nda da bu konularda bilgiler bulmaktayız. Nazmi Sevgen Anadolu Kaleleri isimli eserinde belirttiği gibi de Türkiye'de kalesinden ad alan Trabzon'dan başka bir şehir gösterilemez.¹⁷ Klasik, tarihçilerden **Mela** ve **Tacitus**, Trabzon'dan söz ederken "**şanlı**" ve "**çok şöhretli**" kelimelerini kullanmaktadır. Bu kelimelerin Romalı tarihçilerce de kullanılması, Trabzon'un Roma kadar meşhur ve eski bir şehir olduğunu göstermektedir.

Son araştırmalar açıkça ortaya koymuştur ki; Trabzon ismi, ilk şehir halkı gibi Türkçe'dir.¹⁸ İsmet Zeki Eyüboğlu'da Trabzon adının Anadolu dillerinden geldiğini söyler.¹⁹

DİPNOTLAR

1- Cumhuriyetin 75. yılı hatırasına münasebetiyle yayımlanan "Trabzon İlinde Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Eğitim" adlı yanlışlarla dolu kitapta bu konuda da şöyle denilmektedir: "Trabzon'un yerleşiminin esası M.Ö. 2000 yıllarında başlar. Trabzon'a Anadolu içlerinden ya da Kafkasya'dan gelen kavimler tarafından yerleşildiği tahmin edilmektedir" denildikten sonra, Trabzon tarihini lekeleyen ve tezat teşkil eden şu talihsiz ifadeler kullanılmaktadır: "Daha sonra Sinop'a yerleşen Miletoslular M.Ö. 756 yılında Trabzon'u kurdular" (Karadeniz Gazetesi Matbaası, Trabzon, 1998, s. 2)

2- Mahmut Goloğlu, Anadolu'nun Milli Devleti Pontos, s.XIII-XIX, Kalite Matbaası, Ankara, 1973

3- Daha önce bu konudaki birkaç yayını belirtmek gerekir: VB. Cinemre'ni İnan Dergisi'nin 1937 Mayıs-Ekim aylarında çıkan "Eski Trabzon'a Dair" altı yazı serisi; Şakir Şevket, Trabzon Tarihi, Ümran Matbaası, İstanbul, 1294/1877

4- Yıllar önce milli kültürümüze yapılan bu saldırılar karşısında verdiği hizmetleri için Merhum Mahmut Goloğlu'yu, rahmetle ve şükranla anıyorum. (H.A.)

5- Şehabeddin Tekindağ, Trabzon Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C.11/1, s.457, M.E.B., İstanbul, 1974

6- Mahmut Goloğlu, a.g.e., s. 10

7- Mahmut Goloğlu, a.g.e., s. 12

8- Şemseddin Günaltay, a.g.e., C. 4, s. 280-283

9- Heredotes'in İskit dediği, gerçekte Sakalar'dır.

10- M. Fahri Kırzioğlu, Lazlar, Çanarlar, VII. TTK. Bildirisi, s. 420, TTK. Basımevi, Ankara, 1973

11- 1973 Trabzon İl Yıllığı, s. 1, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1973

12- R. S. Atabinen, Hazar Türkleri, s. 11-B

13- Arif Müfit Mansel, Ege ve Yunan Havzası Tarihi, s. 155, TTK. Basımevi, Ankara, 1988

14- 1305 yılı Trabzon Salnamesi, s. 128, Trabzon Vilayet Matbaası, Trabzon, 1305

15- Ceharles Texier, Küçük Asya, (Çeviren: A. Said), s. 18, İstanbul, 1339

16- Sadi Dilaver, Tarihçesi ve Tarihi Yapılarıyla Trabzon, s. 12, Trabzon Kültür ve Dayanışma Derneği Yayını, Ankara, 1987

17- Nazmi Sevgen, Anadolu Kaleleri, s. 319, Doğu Ltd. Şirketi Matbaası, Ankara, 1959

18- 1973 Trabzon İl Yıllığı, s. 3-4, Ajans Türk Matbaası, Ankara, 1973; Ahmet Can Bali, Trabzon Uygarlık Tarihi, C. 1, (Basılmamış); M.C. Şehabeddin Tekindağ, Trabzon Maddesi, İslam Ansiklopedisi, C. 12/1, s.' 455-477, M.E.B. İstanbul;

19- İsmet Zeki Eyüboğlu, Maçka/86, s. 17, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık ve Ambalaj Sanayi AŞ., Trabzon, 1986